

College voor Toetsen en Examens

KUNST (BEELDENDE VORMGEVING/DANS/DRAMA/ MUZIEK/ALGEMEEN) HAVO

SYLLABUS CENTRAAL EXAMEN 2020

Versie 2, juni 2018

Verantwoording:

© 2018 College voor Toetsen en Examens, Utrecht

Alle rechten voorbehouden. Alles uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

Inhoud

Voorwoord	4
1 Inleiding	5
2 Examenstof centraal examen	6
3 Specificatie van de globale eindtermen voor het CE	7
3.1 Domein A: Vaardigheden	7
3.2 Domein B: Invalshoeken voor reflectie	7
3.3 Domein C: Onderwerpen	7
3.3.1 Onderwerp 1: Burgerlijke cultuur van Nederland in de zeventiende eeuw	8
3.3.2 Onderwerp 2: Cultuur van het moderne in de eerste helft van de twintigste eeuw	9
3.3.3 Onderwerp 3: Massacultuur vanaf 1950	10
4 Het centraal examen	11
4.1 Zittingen centraal examen	11
4.2 Vakspecifieke regels correctievoorschrift	11
4.3 Hulpmiddelen	11
4.4 Computertoetsing	11
5 Bijlage 1. Examenprogramma kunst (algemeen) havo/vwo	12
6 Bijlage 2. Nadere explicitering van termen en begrippen	14

Voorwoord

De minister heeft de examenprogramma's op hoofdlijnen vastgesteld. In het examenprogramma zijn de exameneenheden aangewezen waarover het centraal examen (CE) zich uitstrekt: het CE-deel van het examenprogramma. Het examenprogramma geldt tot nader order.

Het College voor Toetsen en Examens geeft in een syllabus, die in beginsel jaarlijks verschijnt, een toelichting op het CE-deel van het examenprogramma. Behalve een beschrijving van de exameneisen voor een centraal examen kan een syllabus verdere informatie over het centraal examen bevatten, bijvoorbeeld over een of meer van de volgende onderwerpen: specificaties van examenstof, begrippenlijsten, bekend veronderstelde onderdelen van domeinen of exameneenheden die verplicht zijn op het schoolexamen, bekend veronderstelde voorkennis uit de onderbouw, bijzondere vormen van examinering (zoals computerexamens), voorbeeldopgaven, toelichting op de vraagstelling, toegestane hulpmiddelen.

Ten aanzien van de syllabus is nog het volgende op te merken. De functie ervan is een leraar in staat te stellen zich een goed beeld te vormen van wat in het centraal examen wel en niet gevraagd kan worden. Naar hun aard is een syllabus dus niet een volledig gesloten en afgebakende beschrijving van alles wat op een examen zou kunnen voorkomen. Het is mogelijk, al zal dat maar in beperkte mate voorkomen, dat op een CE ook iets aan de orde komt dat niet met zo veel woorden in deze syllabus staat, maar dat naar het algemeen gevoelen in het verlengde daarvan ligt.

Een syllabus is zodoende een hulpmiddel voor degenen die anderen of zichzelf op een centraal examen voorbereiden. Een syllabus kan ook behulpzaam zijn voor de producenten van leermiddelen en voor nascholingsinstanties. De syllabus is niet van belang voor het schoolexamen. Daarvoor zijn door de SLO handreikingen geproduceerd die niet in deze uitgave zijn opgenomen.

Deze syllabus geldt voor het examenjaar 2020. Syllabi van eerdere jaren zijn niet meer geldig en kunnen van deze versie afwijken. Voor het examenjaar 2021 wordt een nieuwe syllabus vastgesteld.

Het CvTE publiceert uitsluitend digitale versies van de syllabi. Dit gebeurt via Examenblad.nl (www.examenblad.nl), de officiële website voor de examens in het voortgezet onderwijs. In de syllabi 2020 zijn de wijzigingen ten opzichte van de vorige syllabus voor het examenjaar 2019 duidelijk zichtbaar. De veranderingen zijn geel gemarkeerd. Er zijn diverse vakken waarbij de syllabus 2020 geen inhoudelijke veranderingen heeft ondergaan.

Een syllabus kan zo nodig ook tussentijds worden aangepast, bijvoorbeeld als een in de syllabus beschreven situatie feitelijk veranderd is. De aan een centraal examen voorafgaande Septembermededeling is dan het moment waarop dergelijke veranderingen bekendgemaakt worden. Kijkt u voor alle zekerheid jaarlijks in september op Examenblad.nl.

Het CvTE stelt het aantal en de tijdsduur van de toetsen van het centraal examen vast en de wijze waarop het centraal examen wordt afgenomen. Deze vaststelling wordt gepubliceerd in het rooster voor de centrale examens en in de Septembermededeling.

Voor opmerkingen over syllabi houdt het CvTE zich steeds aanbevolen. U kunt die zenden aan info@cvte.nl of aan CvTE, Postbus 315, 3500 AH Utrecht.

De voorzitter van het College voor Toetsen en Examens,
Drs. P.J.J. Hendrikse

1 Inleiding

In de vernieuwde tweede fase bestaan naast de 'oude' kunstvakken muziek, handvaardigheid, tekenen en textiele vormgeving vier 'nieuwe' kunstvakken:

- kunst (drama),
- kunst (dans),
- kunst (beeldende vormgeving) en
- kunst (muziek).

De 'nieuwe' kunstvakken heten 'nieuw' omdat zij bij de invoering van de tweede fase aan het eind van de vorige eeuw naast de bestaande kunstvakken werden ingevoerd. De kunstvakken 'nieuwe stijl' worden in deze syllabus in het vervolg dikwijls gezamenlijk aangegeven als kunst (drama etc).

Wijzigingen (2007) ten opzichte van de oude situatie in de tweede fase:

De vaknamen zijn veranderd: de vakken ckv2 en ckv3 en het combinatievak (ckv2,3) zijn vervangen door kunst (drama), kunst (dans), kunst (muziek) en kunst (beeldende vormgeving).

Ckv2 kende geen centraal examen, wel een door de CEVO beschikbaar gestelde 'centrale' eindtoets die deel uitmaakte van het schoolexamen. Kunst (drama etc.) heeft een schoolexamen en een centraal examen. Dat centraal examen bepaalt net als bij de andere vakken de helft van het eindcijfer. Net als de vroegere door de CEVO geleverde eindtoets is het centraal examen een computerexamen. De kunstvakken (drama etc.) hebben alle vier hetzelfde centraal examen met de naam kunst (algemeen).

Wat is er uniek aan de nieuwe kunstvakken in de vernieuwde tweede fase?

De 'nieuwe' kunstvakken zijn de eerste vakken op het havo en vwo met uitsluitend een computerexamen als centraal examen. Dat vergt van scholen een zorgvuldige planning en voorbereiding.

Bovendien is het vrij uniek dat bij de 'nieuwe' kunstvakken een smal deelvak kunst (algemeen) is blijven staan dat uitsluitend een centraal examen heeft.

Verder is het mogelijk dat een kandidaat examen aflegt in twee kunstvakken onder bepaalde voorwaarden. Raadpleeg voor meer informatie en regelgeving Het Examenblad, www.examenblad.nl

Enkele belangrijke veranderingen in het programma van het centraal examen in de vernieuwde tweede fase:

- Het werkwoord 'aangeven' omvat activiteiten als beschrijven, onderzoeken en interpreteren, maar ook beargumenteren en onderbouwen.
- Het subdomein *Kunst en religie, levensbeschouwing* kent één eindterm. Enkele voorbeelden staan in het Aanhangsel. De inhoud van het subdomein is ongewijzigd.
- Havo-programma
  - Aan het programma is toegevoegd het subdomein esthetica (gedeeltelijk overgenomen van de inhoud van het vwo-programma en aangepast);
  - in het programma is in het subdomein Burgerlijke cultuur uitgebreid naar analogie van de inhoud van hetzelfde subdomein in het vwo-programma.
- Het College voor Toetsen en Examens maakt indien nodig ook nog andere beperkingen en/of specificaties bekend van de examenstof. Dit kan met name betrekking hebben op het onderwerp Massacultuur. Daardoor kan dit onderwerp geactualiseerd en uitgebreid worden.

Deze syllabus bestaat uit de tekst van het geglobaliseerde examenprogramma, gevolgd door een toelichting op de examenstof waarop het centraal examen betrekking heeft.

2 Examenstof centraal examen

Het centraal examen heeft betrekking op de domeinen B en C, in combinatie met de vaardigheden uit domein A.

De drie onderwerpen uit domein C waar het centraal examen betrekking op heeft zijn in de komende jaren:

Kunst (algemeen)	Kunst (algemeen)	Kunst (algemeen)
2019	2020	2021
Cultuur van romantiek en realisme in de 19 ^e eeuw	Burgerlijke cultuur van Nederland in de 17e eeuw	Burgerlijke cultuur van Nederland in de 17e eeuw
Cultuur van het moderne in de eerste helft van de twintigste eeuw	Cultuur van het moderne in de eerste helft van de twintigste eeuw	Cultuur van het moderne in de eerste helft van de twintigste eeuw
Massacultuur in de tweede helft van de twintigste eeuw	Massacultuur in de tweede helft van de twintigste eeuw	Massacultuur in de tweede helft van de twintigste eeuw

3 Specificatie van de globale eindtermen voor het CE

3.1 Domein A: Vaardigheden

Eindterm 1

De termen en begrippen die op het examen bekend worden verondersteld, zijn noodzakelijk voor het bereiken van twee doelen:

- vaardigheid (adequate receptie en reflectie),
- kennis (begrip van verbanden tussen kunst en cultuur).

Deze doelen hangen vanzelfsprekend met elkaar samen en zijn inhoudelijk gerelateerd aan de domeinen B en C. De functie van kunst zoals aangegeven in de invalshoeken van domein B kan maar zelden los worden gezien van het kunstwerk zelf. Binnen het werkveld is men het er bovendien over eens dat het ongewenst is functie en kunstwerk geheel los te koppelen. Voor het nader beschouwen / beluisteren van een kunstwerk in het kader van kunst (algemeen) is veelal een discipline-georiënteerd begrippenapparaat nodig. Dit is de reden waarom eindterm 1 uit domein A opgesteld is. Veel voor 'adequate receptie en reflectie' benodigde begrippen zijn basaal en begrepen in wat in de voorafgaande jaren is aangeleerd. De overige zullen alsnog binnen het programma kunst (algemeen) moeten worden verworven.

Het examenprogramma kent geen begrippenlijst. In het werkveld is echter gebleken dat er behoefte is aan een nadere explicitering van termen en begrippen uit het beschouwingsapparaat van de verschillende kunstdisciplines. Met Bijlage 2 biedt het College voor Toetsen en Examens daarom een aanzet tot verheldering van begrippen uit de verschillende disciplines. Het beschouwingsniveau dat hierbij gehanteerd wordt, gaat niet verder dan voor kunst (algemeen) nodig is. Verdergaande disciplinebeschouwing komt in de schoolexamens van de verschillende disciplines aan de orde.

Bijlage 2 is een tekst die aangevuld en verbeterd kan worden. Het betreft niet een uitbreiding van lesstof, noch een nieuw examenprogramma. Het is een handreiking voor leraren van de vier disciplines van het vak kunst (algemeen) om de begrippen die in het c.e. gehanteerd zouden kunnen worden op gelijke wijze te interpreteren en te hanteren bij de correctie.

3.2 Domein B: Invalshoeken voor reflectie

Eindtermen 2 tot en met 7

De concrete invulling van de invalshoeken is verbonden met de onderwerpen, genoemd in domein C eindterm 8. Een nadere uitwerking staat in de toelichting op de onderwerpen binnen die eindterm.

3.3 Domein C: Onderwerpen

Eindterm 8

3.3.1 **Onderwerp 1: Burgerlijke cultuur van Nederland in de zeventiende eeuw**

Accenten binnen het onderwerp:

- stadhuis/paleis op de Dam;
- genres in de schilderkunst;
- stadsschouwburg van Amsterdam; rederijderskamers (bijvoorbeeld Vondel); kluchten en tragedies, spektakelstukken;
- rol van het orgel (Sweelinck); diverse muzikale genres voor de kleine kring.

Specificaties van het onderwerp vanuit domein B invalshoeken voor reflectie:

Kunst en religie, levensbeschouwing

- Diversiteit van christelijke geloofsovertuigingen.

Kunst en esthetica

- Protestantse visies op de kunsten.
- Aristotelische principes in het theater.
- Originaliteit: inventiviteit én 'blijven bij je stiel'.

Kunstenaar en opdrachtgever; politieke en economische macht

- Opleiding: ateliers; reizen naar Rome; niet centralistisch → steden/regio's. Onderscheid tussen 'ambachtsman' en 'geleerde kunstenaar'. 'Studie' oudheid belangrijk.
- Opdrachtgevers: vrije markt, overheden, gezelschappen.
- Organisatie samenleving: de Republiek zoekt zijn plaats tussen grootmachten (17e eeuw); Amsterdam 'centrum wereldhandel'.

Kunst en vermaak

- Ter lering en vermaak.
- Vermaak als medicijn (klucht).
- Bijvoorbeeld: Brederode.

Kunst, wetenschap en techniek

- Empirisch onderzoek.
- Camera obscura.
- Kunst- en vliegwerk (toneelmachines).

Kunst intercultureel

- Schilderijen flora/fauna/mensen, landschappen vreemde landen als 'reisverslag met Hollandse ogen'.

3.3.2 **Onderwerp 2: Cultuur van het moderne in de eerste helft van de twintigste eeuw**

Accenten binnen het onderwerp:

- architectuur - systeembouw, vorm en functionaliteit;
- Schönberg in verband met expressionisme en seriële muziek; Strawinsky en antiromantische tendensen; *Satie*;
- naar abstractie in de beeldende kunst;
- Ballets Russes;
- expressionistische dans;
- jazz;
- film/theater en verwerping van 'realisme' (Eisenstein, Brecht).

Specificaties van het onderwerp vanuit domein B invalshoeken voor reflectie:

Kunst en religie, levensbeschouwing

- Utopieën van nieuwe tijd: kunst is baanbreker voor die nieuwe tijd; kunst wil maatschappij veranderen.

Kunst en esthetica

- Van het materiële naar het geestelijke: verwerping natuurgetrouwheid; vorm, verhouding (De Stijl).
- Expressietheorieën; vervreemding; emancipatie van de dissonant (Kandinsky, Brecht).
- Natuur: de structuur achter de zichtbare natuur.
- Originaliteit: samen met een groep gelijkgestemden het nieuwe brengen.

Kunstenaar en opdrachtgever; politieke en economische macht

- Opleiding: andere dan traditionele academies zijn nodig met een onderzoekende, experimentele houding (Bauhaus); zelfstandige gezelschappen (dans, drama, muziek).
- Opdrachtgevers: waarderen en steunen de onafhankelijkheid van kunstenaars en hun zoeken naar nieuwe mogelijkheden.
- Maatschappelijke organisatie: 'breukvlak': oude en nieuwe maatschappelijke vormen botsen; nationalisme versus internationalisme; socialisme.

Kunst en vermaak

- Film als amusement, theatershows.
- Amusementsmuziek.

Kunst, wetenschap en techniek

- Kunst als 'laboratorium' (Bauhaus); onderzoek nieuwe materialen en hun eigenschappen; uitbreiding begrip klankkleur.

Kunst intercultureel

- Onderzoek volksmuziek (Bartók).
- Maskers en beelden uit Afrika en Oceanië.
- Jazz.
- Niet-Europese invloeden op Picasso, Matisse en Kirchner.
- Exotische aspecten van Ballets Russes.

3.3.3 **Onderwerp 3: Massacultuur vanaf 1950**

Accenten binnen het onderwerp:

- popart en massamedia;
- soaps, comedy, tv-drama, videoclip;
- musical;
- mainstream en subculturen;
- popmuziek, filmmuziek, elektronische muziek;
- fusion en cross over;
- multidisciplinaire kunst;
- postmodernistische kunst in relatie tot massacultuur;

Specificaties van het onderwerp vanuit domein B invalshoeken voor reflectie:

Kunst en religie, levensbeschouwing

- Visies op geschiedenis: fragmentarisch; opgeven van vooruitgangsidee; richtinggevende ideologieën zijn er niet; consumeren, vermaakt worden.
- Postmodernisme,
- Grote verscheidenheid in levensbeschouwingen waaronder relativisme, cynisme, 'no illusion' (punk), hedonisme.
- Bijvoorbeeld: 'verleidelijke' massaproducten; rollen die mensen spelen, 'sterren'; seks en geweld; (nep)sentimentele beelden; geësceneerde beelden.

Kunst en esthetica

- Geen vaststaande esthetische normen.
- Herwaardering figuratie.
- Originaliteit: hoeft niet; clichés en (stijl)citaten mogen.
- Grensoverschrijdingen van veel kunstdisciplines.

Kunstenaar en opdrachtgever; politieke en economische macht

- Opleiding: vrij individualistische, eclecticische leerroute.
- Opdrachtgevers:
  - voor zogenaamde hoge cultuur subsidies en sponsors;
  - massacultuur → marktmechanismen.
- Het spanningsveld tussen 'hoge' en 'lage' kunst.
- Sterrendom.
- Maatschappelijke organisatie: globalisering; sterke individualisering (pluralisme, subculturen).

Kunst en vermaak

- Hollywoodfilms, tv, reclame, stripverhalen, posters, megatentoonstellingen en manifestaties.
- Popmuziek, soaps, videoclip, musicals.
- Kleding.

Kunst, wetenschap en techniek

- Reproduceerbaarheid.
- Computertechnieken en elektronische kunst; virtual reality.
- Audiovisuele media.

Kunst intercultureel

- (Stijl)citaten uit verschillende culturen, c.q. subculturen.
- Fusion, cross over.
- Wereldwijd opereren van kunstenaars.
- Kunst van kunstenaars met een migratieachtergrond; wereldmuziek.

4 Het centraal examen

4.1 Zittingen centraal examen

Raadpleeg hiervoor het Examenblad, www.examenblad.nl

4.2 Vakspecifieke regels correctievoorschrift

Raadpleeg hiervoor het Examenblad, www.examenblad.nl

4.3 Hulpmiddelen

Raadpleeg hiervoor Het examenblad, www.examenblad.nl

4.4 Computertoetsing

Het centraal examen kunst (beeldende vormgeving, dans, drama, muziek, algemeen) wordt op de computer aangeboden. Het is van belang dat er voor iedere leerling een computer met koptelefoon beschikbaar is tijdens het examen.

5 Bijlage 1. Examenprogramma kunst (algemeen) havo/vwo

Het eindexamen

Het eindexamen bestaat uit het centraal examen.

Het examenprogramma bestaat uit de volgende domeinen:

- Domein A Vaardigheden
- Domein B Invalshoeken voor reflectie
- Domein C Onderwerpen.

Het centraal examen

Het centraal examen heeft betrekking op de domeinen B en C in combinatie met de vaardigheden uit domein A.

De CEVO wijst uit domein C drie onderwerpen aan voor het havo-examen en vier onderwerpen voor het vwo-examen. De CEVO stelt het aantal en de tijdsduur van de zittingen van het centraal examen vast en maakt indien nodig een beperking en een specificatie bekend van de examenstof.

De examenstof

Domein A: Vaardigheden

1. De kandidaat kan:

- de belangrijkste termen en begrippen hanteren uit de kunstdisciplines beeldende vormgeving, dans, drama en muziek die voorwaardelijk zijn voor adequate receptie en reflectie, en noodzakelijk voor begrip van verbanden tussen kunst en cultuur;
- informatie over kunst en cultuur herkennen, benoemen en toepassen om verbanden aan te geven;
- bij het reflecteren bronnenmateriaal op een adequate wijze hanteren;
- overeenkomsten en verschillen noemen en beargumenteren met betrekking tot het beschouwingsapparaat bij de vier kunstdisciplines (alleen vwo).

Domein B: Invalshoeken voor reflectie

Subdomein B1: Kunst en religie, levensbeschouwing

2. De kandidaat kan aangeven met welke visies, doelen, middelen en inhouden de kunsten religieuze en/of levensbeschouwelijke uitgangspunten vertolken.

Subdomein B2: Kunst en esthetica

3. De kandidaat kan aangeven welke ideeën over schoonheid in kunst en kunstwaardering een rol spelen.

Subdomein B3: Kunstenaar en opdrachtgever; politieke en economische macht

4. De kandidaat kan aangeven welke invloed opdrachtgevers en politieke ideeën hebben op de rol en de inhoud van kunst en op de positie van de kunstenaar.

Subdomein B4: Kunst en vermaak

5. De kandidaat kan aangeven hoe vorm en inhoud bepaald worden door de vermaaksfuncties van kunst in relatie tot het daarbij betrokken publiek.

Subdomein B5: Kunst, wetenschap en techniek

6. De kandidaat kan aangeven hoe kunst en wetenschap/techniek op elkaar inwerken.

Subdomein B6: Kunst intercultureel

7. De kandidaat kan aangeven hoe Westerse en niet-Westerse kunst en cultuur elkaar wederzijds beïnvloeden.

Domein C: Onderwerpen

8. De kandidaat kan de eindtermen van domein A en B toepassen op voorbeelden uit de volgende onderwerpen:

- de cultuur van de kerk in de elfde tot en met veertiende eeuw;
- de hofcultuur in de zestiende en zeventiende eeuw;
- de burgerlijke cultuur van Nederland in de zeventiende eeuw;
- de cultuur van Romantiek en realisme in de negentiende eeuw;
- de cultuur van het moderne in de eerste helft van de twintigste eeuw;
- de massacultuur vanaf 1950.

6 Bijlage 2. Nadere explicitering van termen en begrippen

Inleiding

Deze bijlage betreft een nadere toelichting op eindterm 1 uit het domein A van kunst (algemeen). eindterm 1 uit het domein A luidt als volgt: *“De kandidaat kan de belangrijkste termen en begrippen hanteren uit de kunstdisciplines beeldende vormgeving, drama, dans en muziek die voorwaardelijk zijn voor een adequate receptie en reflectie, en noodzakelijk voor begrip van verbanden tussen kunst en cultuur.”*

De bijlage biedt een explicitering van termen en begrippen uit het beschouwingsapparaat van de verschillende kunstdisciplines. Deze bijlage is een groeidocument dat op basis van evaluatie en commentaar vanuit het werkveld kan worden aangevuld en bijgesteld.

Het doel van deze bijlage is om docenten en examenkandidaten handvatten te bieden, om begrippen uit de verschillende kunstvakdisciplines te kunnen gebruiken en daarbij op zinvolle wijze overeenkomsten en verschillen tussen disciplines te kunnen duiden. Het beschouwingsniveau dat in dit document door het College voor Toetsen en Examens gehanteerd wordt, gaat niet verder dan voor kunst (algemeen) nodig is.

Voor de verschillende disciplines wordt (grotendeels) eenzelfde indeling in categorieën gehanteerd, ook al leidt dit er soms toe dat conventies in een bepaald werkveld worden doorbroken. Voor de disciplines beeldend, dans, film, theater en muziek is er geordend naar:

- I. Voorstelling:** wat is er te zien/te horen?
- II. Inhoud:** Wat is het onderwerp, het verhaal, het thema, het idee of concept? Wat is de boodschap of (diepere) betekenis?
- III. Vormgeving:** hoe wordt de voorstelling vormgegeven/afgebeeld door middel van beeld/dans/spel/muziek/filmtechniek?
- IV. Materiaal/techniek (bij beeldend) of theatervormgeving (bij de podiumkunsten drama, dans, muziek):** waarmee, met welke materialen en technieken, wordt de voorstelling vormgegeven?

Inhoud

BEELDENDE KUNST EN VORMGEVING

- I. Voorstelling: Wat is er te zien op een schilderij? Wat geeft een sculptuur weer? Wat is er te zien op een object?
- II. Inhoud: waar gaat het werk over: wat is het verhaal, het thema, het idee of concept? Wat is de boodschap of (diepere) betekenis?
- III. Vormgeving: hoe wordt de voorstelling vormgegeven door middel van beeld? Hoe wordt het gebouw/object/affiche vormgegeven?
- IV. Materiaal/techniek: waarmee, met welke materialen en technieken, wordt de voorstelling/het gebouw/object/affiche vormgegeven?

DRAMA (THEATER)

- I. Voorstelling: wat voor soort drama/theater wordt er uitgevoerd? Wat is er te zien?
- II. Inhoud: waar gaat het theaterstuk over: wat is het verhaal, het thema, het concept? Wat is de boodschap of (diepere) betekenis?
- III. Vormgeving: hoe wordt de theatervoorstelling vormgegeven door middel van spel?
- IV. Theatervormgeving: waarmee, met welke materialen en technieken, wordt de theatervoorstelling vormgegeven?

DANS

- I. Voorstelling: wat voor soort dans(stuk) wordt er uitgevoerd? Wat is er te zien?
- II. Inhoud: waar gaat het dansstuk over: wat is het verhaal, het thema, het concept? Wat is de boodschap of (diepere) betekenis?
- III. Vormgeving: hoe wordt de voorstelling vormgegeven door middel van dans?
- IV. Theatervormgeving: waarmee, met welke materialen en technieken, wordt de dansvoorstelling vormgegeven?

MUZIEK

- I. Uitvoering /voorstelling: wat voor soort muziek(stuk) wordt er uitgevoerd? Wat is er te horen/te zien?
- II. Inhoud: waar gaat het muziek-/muziektheaterstuk over: wat is het verhaal, het thema, het concept? Wat is de boodschap of (diepere) betekenis?
- III. Vormgeving: hoe wordt de voorstelling/het concert vormgegeven door middel van muziek?
- IV. Theatervormgeving: waarmee, met welke materialen en technieken, wordt de muziekvoorstelling vormgegeven?

FILM

- I. Voorstelling: wat voor soort film(voorstelling) is er te zien? Wat is er te zien op het filmdoek/beeldscherm?
- II. Inhoud: waar gaat de film over: wat is het verhaal, het thema, het concept? Wat is de boodschap of (diepere) betekenis?
- III. Vormgeving: hoe wordt de filmvoorstelling vormgegeven door middel van
  - a. spel,
  - b. theatervormgeving,
  - c. filmtechnische vormgeving: met welke filmspecifieke technieken wordt de filmvoorstelling vormgegeven?
- IV. Theatervormgeving: waarmee, met welke materialen en technieken, wordt de filmvoorstelling vormgegeven?

BEELDENDE KUNST, ARCHITECTUUR EN VORMGEVING

- I. Voorstelling: Wat is er te zien op een schilderij? Wat geeft een sculptuur weer? Wat is er te zien op een object?
- II. Inhoud: **waar gaat het werk over:** wat is het **onderwerp**, het verhaal, het thema, het idee of concept? **Wat** is de **boodschap** of (diepere) betekenis?
- III. Vormgeving: hoe wordt de voorstelling vormgegeven door middel van beeld? Hoe wordt het gebouw/object/affiche vormgegeven?
- IV. Materiaal/techniek: waarmee, met welke materialen en technieken, wordt de voorstelling/het gebouw/object/affiche vormgegeven?

I. Voorstelling

Wat is er te zien op een schilderij? Wat geeft een sculptuur weer? Wat is er te zien op een object, zoals een servies of op een kledingstuk?

De voorstelling **is** een beschrijving van de 'dingen' die zijn weergegeven op het schilderij, in de sculptuur of op het object. Bijvoorbeeld: een **mens**, een interieur, een landschap, **(kleur)vlakken** of een combinatie **daarvan**.

II. Inhoud

Waar gaat het werk over: **wat** is het onderwerp, het verhaal, het thema, het idee of concept? **Wat** is de **boodschap** of (diepere) betekenis?

Een onderwerp of thema kan bijvoorbeeld bijbels, mythologisch, historisch, literair, maatschappelijk of politiek zijn. Een idee of concept kan bijvoorbeeld het uitdrukken van evenwicht en harmonie zijn (zoals bij Mondriaan).

Als het onderwerp verhalend is, kun je het werk analyseren aan de hand van de 5 w's.
< zie drama

De **boodschap** of (diepere) betekenis kan gezocht worden in de **cultuurhistorische** context van het kunstwerk **en/of** in de intentie van de maker. In het geval van een voorstelling van een **(bedroefde)** vrouw met een liggende man op schoot, kan het onderwerp Maria en Jezus zijn, of specifiek nog een piëta of een beweningsscène. De **boodschap** of (diepere) betekenis van dit onderwerp is vaak (mede)lijden of verdriet.

III. Vormgeving

Hoe wordt de voorstelling vormgegeven door middel van beeld? Aspecten van beeldende vormgeving zijn **vorm, ruimte, licht, kleur en compositie**.

vorm

Denk daarbij aan tweedimensionale (vlak, plat) en driedimensionale vormen (ruimtelijk, plastisch), abstracte of figuratieve vormen, schematische, gestileerde, organische, geometrische vormen etc.

ruimte

Dit gaat over ruimtelijkheid en plasticiteit bij driedimensionale vormen en de suggestie van dieptewerking of plasticiteit in tweedimensionale werken.
Suggestie van dieptewerking ontstaat vooral door overlapping en (lijn)perspectief. Suggestie van plasticiteit ontstaat door licht en schaduw.

licht

Dit gaat over de werking van licht op driedimensionale vormen en de effecten van licht bij architectuur (glas) en over de suggestie van licht in tweedimensionale werken: natuurlijk licht, kunstlicht; licht-donkercontrasten (clair-obscur).

kleur

Denk daarbij aan primaire kleuren, gemengde kleuren, kleurhelderheid, kleurverzadiging, kleurcontrasten, kleursymboliek.

compositie

Dit is de ordening/plaatsing/groepering van vormgevingsaspecten tot een beeldend geheel (bijvoorbeeld een symmetrische compositie, een dynamische compositie).

IV. Materiaal en techniek**materiaal**

Met welke materialen **is** het schilderij/ de sculptuur/het gebouw/het object gemaakt?
De kunstenaar/architect of vormgever heeft gewerkt met bijvoorbeeld: verf, hout, klei, marmer, metaal, glas, (bak)steen, drukinkt, textiel.

Techniek en hanteringswijze

Met welke technieken **is** het schilderij/ de sculptuur/het gebouw/het object (bijvoorbeeld servies of kledingstuk) vormgegeven?
De techniek is de manier waarop (met gereedschap) het materiaal wordt verwerkt. Bijvoorbeeld: schilderen, tekenen, hakken, boetseren, metselen, drukken, naaien **of breien**.
De hanteringswijze is de manier waarop de kunstenaar zijn gereedschap en materiaal gebruikt, bijvoorbeeld: grof of fijn, glad of ruw.

DRAMA (THEATER)

- I. Voorstelling: wat is er te zien? **Wat** voor soort drama/theater wordt er uitgevoerd?
- II. Inhoud: waar gaat het theaterstuk over: wat is het **onderwerp**, het verhaal, het thema, het **idee of** concept? **Wat** is de **boodschap of (diepere) betekenis**?
- III. Vormgeving: **hoe** wordt de theatervoorstelling vormgegeven door middel van spel?
- IV. Theatervormgeving: waarmee, met welke materialen en technieken, wordt de theatervoorstelling vormgegeven?

I. Voorstelling:

Wat is er te zien? Wat voor soort drama/theater wordt er uitgevoerd? Bijvoorbeeld: teksttoneel, fysiek theater, cabaret, poppenspel of locatietheater.

II. Inhoud:

Waar gaat het theaterstuk over: **wat** is het onderwerp, het verhaal, het thema, het idee of concept? **Wat** is **de boodschap of (diepere) betekenis**?

De inhoud van theaterstukken is veelal gebaseerd op een tekst. Deze tekst kan gebaseerd zijn op een boek, film, historische gebeurtenissen, volledig nieuw zijn of speciaal zijn geschreven. Joost van de Vondel schreef *Gijsbrecht van Amstel* bijvoorbeeld ter gelegenheid van de opening van de Schouwburg van Amsterdam in 1637. Hij baseerde zijn stuk gedeeltelijk op middeleeuwse gebeurtenissen en op het klassieke verhaal van Aeneas en de val van Troje. Daarnaast zijn er theatervormen waarin tekst nauwelijks of geen rol speelt, bijvoorbeeld fysiek theater, mime en slapstick. De inhoud van een theaterstuk kan ook voortkomen uit improvisatie van de acteurs.

De **boodschap** of (diepere) betekenis kan gezocht worden in de **cultuurhistorische** context van het **theaterstuk en/of** in de intentie van de maker. In het geval van Vondels *Gijsbrecht van Amstel* is het onderwerp het verzet tegen de belegering van de stad Amsterdam in de middeleeuwen. De **boodschap** of (diepere) betekenis is de grootsheid van de stad Amsterdam in de zeventiende eeuw.

Een theaterstuk kan worden geanalyseerd aan de hand van de **spelgegevens**, die bestaan uit de **5 w's**:

wie

Wie zijn de personages in het stuk? **Een personage kan een type zijn**, bijvoorbeeld Batman en de Joker (personages met één of hoogstens twee karaktereigenschappen) of **een karakter** zoals Gijsbrecht van Amstel of Mutter Courage (personages met meerdere karaktereigenschappen, vaak met een karakterontwikkeling).

wat

Wat zijn de personages aan het doen, **wat gebeurt er in het stuk?** Het gaat hier het plot, het **conflict, de spanningsopbouw** (bijvoorbeeld: inleiding, opbouw, climax, afloop).

waar

Waar speelt het stuk of de scène zich af? Het gaat om de plaats, ruimte, locatie waar **het stuk** zich afspeelt. Bijvoorbeeld: buiten op een berg, in een kamer in een huis of op de maan. De locatie kan ook onbestemd of abstract zijn.

wanneer

Wanneer speelt het stuk of de scène zich af, in welke tijd? Het gaat over plaatsing in de historische tijd en over de tijdsverloop in het stuk. Bijvoorbeeld: chronologisch, fragmentarisch, tijdsprongen, flash back, flash forward.

waarom

Wat is het motief van de personages? Het gaat over de beweegreden van de handeling. Bijvoorbeeld: waarom is de Joker de eeuwige vijand van Batman? Waarom wil Mutter Courage geen vrede? (Ze verdient namelijk haar geld met de oorlog.) De beweegreden kan ook onduidelijk of zelfs afwezig zijn. Bijvoorbeeld in het stuk *Wachten op Godot* van Samuel Beckett is het onduidelijk waarom twee mannen wachten op Godot.

III. Vormgeving:

Hoe wordt de theatervoorstelling vormgegeven door middel van spel? Spel kent de volgende aspecten:

lichaam

- mimiek (gezichtsuitdrukking)
- gebaren en bewegingen (zoals het trommelen met de vingers voor een nerveus type, of het waggelen van een dikke dame)
- lichaamshouding (zoals een stijve nek voor een koppig persoon, of het ingezakt zitten van een sloom figuur)
- handeling (roken, neuspeuteren, op het horloge kijken)

stem

- volume (hard of zacht)
- accent (stads- of streekaccent)
- klankkleur (hoog en licht of zwaar en donker, nasaal, 'hete aardappel in de keel').
- intonatie (veel of weinig variatie in toonhoogte)
- het gebruik van klemtonen
- timing (langzaam of snel, pauzes)
- veel of weinig emotie in de stem

speelstijl

Onder speelstijl verstaat men een wijze van spelen, die over het algemeen kenmerkend is voor een bepaald theatergenre zoals melodrama (soap), realisme, absurdisme, slapstick of episch theater.

De speelstijl kan ook gekoppeld zijn aan het regieconcept van de regisseur.

mise-en-scène

Hiermee bedoelt men het gebruik van de ruimte door de acteurs zoals:

- de plaatsing van personages in de ruimte (onderlinge afstanden, hoogteverschillen)
- het bewegen van de personages ten opzichte van elkaar en in de ruimte (de looplijnen)
- de blikrichting/focus van de personages
- het op- en afgaan van de personages

IV. Theatervormgeving:

Waarmee, met welke materialen en technieken, wordt de theatervoorstelling vormgegeven?

decor

Dit is de toneeltoerusting waarmee de plaats van handeling wordt voorgesteld, ook projecties kunnen tot het decor behoren.

kostuum

Onder kostuum verstaat men de kleding van het personage.

grime en hair styling

Dit gaat over de opmaak van het gezicht van de acteurs en hun haardracht: denk hierbij onder andere aan schmink, pruiken en littekens.

rekwisieten

Rekwisieten zijn voorwerpen die in een voorstelling gebruikt worden door de spelers, zoals een pen of een zwaard. Ook stoelen en tafels die op een toneel staan zijn rekwisieten.

attributen

Een attribuut is een speciaal rekwisiet, dat bij een rol hoort, zoals een liniaal voor een strenge juf, een scepter voor een koning, de lier van Apollo, de sleutels van Petrus. Daaraan kun je het personage herkennen.

belichting

Door middel van belichting van de speelplek zorgt men voor zichtbaarheid van wat zich afspeelt, maar ook voor een bepaalde sfeer. Belichting kan de aandacht van het publiek op een bepaalde handeling richten. Denk hierbij aan de kleur en de intensiteit van het licht.

muziek

Theatervoorstellingen kunnen worden begeleid door muziek, die net als belichting, voor een sfeer of bepaalde emotie kan zorgen. Denk aan bombastische muziek om een opschepper te karakteriseren, of minimalistische muziek als ondersteuning van een sterfscène.

geluid en geluidseffecten

Ook door middel van geluid kunnen scènes worden ondersteund of benadrukt. Denk hierbij aan wapengekletter bij vechtschènes of geluidsdecor/soundscapes met zwembadgeluiden om een zwembad te verbeelden.

enscenering

Het geheel van positie en bewegen van de acteurs in combinatie met de theatervormgeving.

toneelbeeld

Het toneelbeeld is een 'still' uit de voorstelling. Alles wat je ziet op een bepaald moment van het stuk hoort bij het toneelbeeld: het decor, de rekwisieten, de belichting en de positie van de acteurs daarin.

DANS

- I. Voorstelling: Wat is er te zien? Wat voor soort dansvoorstelling wordt er uitgevoerd?
- II. Inhoud: waar gaat de dansvoorstelling over: wat is het onderwerp, het verhaal, het thema, het idee of concept? Wat is de boodschap of (diepere) betekenis?
- III. Vormgeving: hoe wordt de voorstelling vormgegeven door middel van dans?
- IV. Theatervormgeving: waarmee, met welke materialen en technieken, wordt de dansvoorstelling vormgegeven?

I. Voorstelling:

Wat is er te zien? Wat voor soort dansvoorstelling wordt er uitgevoerd? Bijvoorbeeld (verhalend) romantisch ballet, volksdans, moderne dans, streetdance of multimediale dans.

II. Inhoud:

Waar gaat de dansvoorstelling over: wat is het onderwerp, het verhaal, het thema, het idee of concept? Wat is de boodschap of (diepere) betekenis?

Als het onderwerp verhalend is, kun je de dansvoorstelling analyseren aan de hand van de 5 w's.
< zie drama

De boodschap of (diepere) betekenis kan gezocht worden in de cultuurhistorische context van het kunstwerk en/of in de intentie van de maker. In het geval van *Lamentation*, de danssolo van Martha Graham, is het onderwerp het lichaam als uitdrukkingmiddel van verdriet. De (diepere) betekenis van dit onderwerp is vaak universele rouw of lijden. Bij het *Zwanenmeer* is het onderwerp het sprookje over de witte en de zwarte zwaan. De (diepere) betekenis is hier de strijd tussen goed en kwaad.

Vormgeving in dans

Hoe wordt de voorstelling vormgegeven door middel van dans?

1. Ruimte

Dans voltrekt zich altijd in ruimte. In de meest brede zin van het woord is ruimte de reële of virtuele plek, locatie, waar de danser danst. Ruimte kent een aantal aspecten, zoals:

richtingen

In het horizontale vlak zijn er diverse richtingen waarin de danser de ruimte kan doorsnijden. Denk hierbij aan voor- en achterwaarts, zijwaarts en diagonaal. Ook de blikrichting (focus) van de danser is van belang.

hoogtelagen

In het verticale vlak kan de danser zich bewegen in drie lagen: hoog, midden en laag. De lagen worden gedacht vanuit het bekken van de danser, dat als 'midden' wordt gezien. Dus springen is dan 'hoog' en zittend/liggend de grond gebruiken is 'laag'.

combinaties van richtingen, hoogtelagen en voortbeweging in de ruimte

Op het moment dat een danser zich beweegt in de ruimte gebruikt hij richtingen en hoogtelagen. De variaties daarin kunnen leiden tot patronen (bijvoorbeeld lijn, cirkel, slinger, spiraal, acht), vormen van het lichaam van de danser (groot, helemaal uitgestrekt of klein, helemaal in elkaar bijvoorbeeld rond of hoekig).

2. Tijd

Dans voltrekt zich niet alleen in de ruimte, maar ook in tijd. Dans heeft een duur (acht maten voor een paar passen, avondvullend voor een sprookjesballet bijvoorbeeld), een tempo (van uiterst langzaam tot extreem snel), een ritme en maat (zie bij muziek). Kortom, dans maakt een bepaalde onderverdeling van de tijd zichtbaar.

3. Kracht

Dansers zetten altijd een bepaalde kracht in om te dansen. Dans is, vanuit kracht gezien, een spel tussen de krachtsinzet van de danser en de zwaartekracht die voortdurend inwerkt op zijn/haar lichaam. De ingezette kracht kan variëren van zeer sterk tot zeer zwak. Denk hierbij aan:

spanning (tonus)

Om te kunnen bewegen moet de danser zijn spieren aanspannen en ontspannen, afhankelijk van de beweging die hij wil maken. Denk hierbij aan het optillen van een been, dat vraagt om de aanspanning van bepaalde spiergroepen en om de ontspanning van weer andere spiergroepen.

gewicht

Het lichaam van de danser heeft een gewicht dat bewust kan worden ingezet. De danser kan bijvoorbeeld zijn gewicht inzetten om te vallen en te rollen, maar hij kan zijn gewicht ook ogenschijnlijk ontkennen door heel licht te dansen of te springen.

aanzet, impuls

Het karakter van een beweging hangt sterk af van de aanzet die de danser actief geeft aan de beweging: hij kan een sterke aanzet meegeven of een zeer lichte. Als de danser zelf inactief is en de aanzet van zijn beweging komt van buiten, dan spreken we van een impuls. Denk daarbij aan een duw van een andere danser, het in beweging gezet worden door een decorstuk bijvoorbeeld.

III. Theatervormgeving

> zie drama

MUZIEK

- I. Uitvoering /voorstelling: Wat is er te horen en te zien? Wat voor soort muziek(stuk) wordt er uitgevoerd?
- II. Inhoud: waar gaat het muziek-/muziektheaterstuk over: wat is het onderwerp, het verhaal, het thema, het idee of concept? Wat is de boodschap of (diepere) betekenis?
- III. Vormgeving: hoe wordt de voorstelling/het concert vormgegeven door middel van muziek?
- IV. Theatervormgeving: waarmee, met welke materialen en technieken, wordt de muziekvoorstelling vormgegeven?

I. Uitvoering/voorstelling:

Wat is er te horen en te zien? Wat voor soort muziek(stuk) wordt er uitgevoerd? Bijvoorbeeld een concert van een symfonieorkest, een optreden van een pop-/rockband, van een jazzband; een muziektheaterstuk zoals een opera of een musical; een liederenrecital; koorwerk.

II. Inhoud

Waar gaat het muziek-/muziektheaterstuk over: wat is het onderwerp, het verhaal, het thema, het idee of concept? Wat is de boodschap of (diepere) betekenis?

Bij sommige muziekstukken is sprake van een verhaal. Bijvoorbeeld bij muziektheaterstukken als opera, operette en musical. Het verhaal kan worden geanalyseerd aan de hand van de spelgegevens, die bestaan uit de 5 w's.

> zie drama

De boodschap of (diepere) betekenis kan gezocht worden in de cultuurhistorische context van het kunstwerk en/of in de intentie van de maker. In het geval van het muzieknummer *Star Spangled Banner* van Jimi Hendrix is het onderwerp de Amerikaanse vlag of het bombardement van Engelse soldaten op een Amerikaans fort in 1814. De (diepere) betekenis van dit onderwerp is het protest tegen de Amerikaanse regering eind jaren 60.

III. Vormgeving

Hoe wordt de uitvoering/voorstelling vormgegeven door middel van muziek?

Vormgeving in muziek gebeurt door de keuzes die een componist maakt in het gebruik van:

1. Toonhoogte

Toonhoogte is de hoogte van klanken, instrumenten en/of stemmen. De toonhoogte wordt aangegeven door noten, genoteerde klanken. Een **melodie** is een opeenvolging van klanken van verschillende toonhoogte, in een bepaald ritme, die als een herkenbaar geheel kan worden ervaren.

Elementen die met toonhoogte te maken hebben zijn akkoorden (samenklanken van twee of meer tonen), harmonie (de rangschikking van akkoorden), dissonant, consonant, een- en meerstemmigheid, homofonie en polyfonie, atonaliteit en tonaliteit.

Tonaal en atonaal:

In tonale muziek hebben de tonen van de toonladder (C-D-E-F-G-A-B-C) een hiërarchie. De belangrijkste toon is de grondtoon, de eerste toon van de toonladder.

Bij atonale muziek ontbreekt deze hiërarchie volledig. De melodie leidt niet naar een bepaalde toon, wat de volgende toon zal zijn is niet voorspelbaar.

2. Toonduur

Toonduur is de lengte, de tijdsduur van klanken. Toonduur is bepalend voor de volgende aspecten:

maat

Dit is de indeling van de muziek in gelijke eenheden van één of meerdere tellen; bekend zijn tweekwartsmaten (2/4, mars), driekwartsmaten (3/4, wals en mazurka bijvoorbeeld) en vierkwartsmaten (4/4, tango).

ritme

Dit is de afwisseling van korte en lange tonen en de accenten die hierin gelegd worden. Een bijzonder ritmisch gegeven is de syncope: een verschuiving van het accent, waardoor het accent niet óp de tel maar ná de tel ligt.

3. Tempo

Tempo is de snelheid van een muziekstuk. Muziekstukken kunnen snel of langzaam worden gespeeld (hoog of laag tempo) en er kan sprake zijn van tempowisselingen waarbij vertraagd of versneld wordt. In de popmuziek wordt tempo aangeduid met BPM (= Beats Per Minute)

Opmerking: ritme en tempo zijn twee verschillende fenomenen. Het tempo van een muziekstuk kan langzaam zijn en toch snelle ritmische bewegingen kennen.

4. Dynamiek (klanksterkte)

Dynamiek is de klanksterkte van de muziek (decibels): hard en zacht en alles wat daartussen ligt, inclusief de overgangen van hard naar zacht of omgekeerd.

5. Klankkleur, timbre

Klankkleur of timbre is de eigen kleur, karakter van de individuele stem of het individuele instrument, van licht en helder tot vol en zwaar. Zo kan de ene sopraan licht en helder klinken, een andere sopraan donker en dramatisch.

Ook de combinatie van verschillende stemmen en instrumenten levert een eigen klankkleur op: koor, strijkorkest, symfonieorkest, blaasorkest (harmonieorkest, fanfare), popband en/of combinaties hiervan hebben alle een eigen, karakteristieke klank.

6. Vorm en vormelementen, compositie

Met de genoemde vormgevingsmiddelen (toonhoogte, toonduur, dynamiek en klankkleur) creëren componisten muziekstukken, composities. Een aantal compositie- elementen en compositievormen zijn:

motief

Een motief is een klein melodisch of ritmisch gegeven dat als basis dient voor een compositie (denk bijvoorbeeld aan de eerste vier noten van de vijfde symfonie van Ludwig von Beethoven: ...__). Een motief kan onderdeel uitmaken van een muzikaal thema.

thema

Een thema is een muzikale zin die bepalend is voor een muziekstuk en die gedurende het stuk meerdere keren voorkomt, al dan niet als variatie. Een thema kan één of meerdere motieven bevatten.

IV. Theatervormgeving

> zie drama

FILM

- I. Voorstelling: wat voor soort film(voorstelling) is er te zien? **Wat** is er te zien op het filmdoek/beeldscherm?
- II. Inhoud: waar gaat de film over: wat is **het onderwerp**, het verhaal, het thema, **het idee of concept**? Wat is de **boodschap of (diepere) betekenis**?
- III. Vormgeving: **hoe** wordt de filmvoorstelling vormgegeven door middel van
  - a. **Spel**,
  - b. **Theatervormgeving**,
  - c. **filmtechnische vormgeving**: met welke filmspecifieke technieken wordt de filmvoorstelling vormgegeven?

I. Voorstelling:

Wat voor soort film(voorstelling) is er te zien? **Wat is er te zien op het filmdoek/beeldscherm?**
Bijvoorbeeld een speelfilm (romcom, thriller, western, roadmovie), documentaire of een kunstfilm.

II. Inhoud:

Waar gaat de film over: **wat** is het onderwerp, het verhaal, het thema, het idee of concept? Wat is de **boodschap of (diepere) betekenis**?

Als het onderwerp verhalend is, kun je de film(voorstelling) analyseren aan de hand van de 5 w's.
< zie drama

De **boodschap** of (diepere) betekenis kan gezocht worden in de **cultuurhistorische** context van het kunstwerk **en/of** in de intentie van de maker. **In het geval van de film(voorstelling) *The Great Dictator* van Charlie Chaplin is het onderwerp de dictatuur van Adolf Hitler. De (diepere) betekenis van dit onderwerp is vaak een aanklacht tegen het Derde Rijk.**

III. Vormgeving

Hoe wordt de filmvoorstelling vormgegeven door middel van

- a. **spel > zie drama**
- b. **theatervormgeving > zie drama**
- c. **filmtechnische vormgeving**

c. Filmtechnische vormgeving:

Met welke voor film specifieke technieken wordt de filmvoorstelling vormgegeven?
Specifiek voor film is de vormgeving door middel van:

1. Cameravoering, opnametechniek

Hier toe behoren:

camerastandpunt

Dit is de plaats van de camera ten opzichte van dat wat gefilmd wordt:

- neutraal: het onderwerp wordt op ooghoogte in beeld gebracht
- kikker: het onderwerp wordt van onderaf in beeld gebracht
- vogel: het onderwerp wordt van bovenaf in beeld gebracht
- camerahoek: de specifieke hoek ten opzichte van dat wat gefilmd wordt, schuin of recht ervoor

camerabeweging en camera-afstand

Camerabeweging is de beweging een 'vaste' camera, op een plek. Het kan gaan om een horizontale, verticale of draaiende beweging.

Camera-afstand: het verplaatsen van de positie van de camera ten opzichte van het gefilmde. Bijvoorbeeld het meebewegen van de camera door het lopen van de cameraman, door de camera op een rails te laten rijden, door het bevestigen van de camera aan een robot(arm), een auto of een drone.

kadrering

Bij kadrering gaat het om het kader dat de regisseur/cameraman kiest. Bijvoorbeeld een close up (alleen het gezicht) tot distant shot (de personen als stipje in de verte) en alles er tussen in. Het kader kan bepaald worden door in en uit te zoomen (optisch of door de camera-afstand).

cameraperspectief

Hierbij gaat het om de persoon van waaruit de gebeurtenis wordt geregistreerd:

objectief: de camera registreert wat er gebeurt. Je ziet de situatie van enige afstand, als toeschouwer, niet als betrokkene

subjectief: de kijker kijkt mee met een van de acteurs, kijker ziet wat de acteur ziet

scherpstelling

De keuze voor het deel van het beeld waarop de camera scherpstelt

2. Montage

Hierbij gaat het om de ordening van opgenomen beeld en geluid. Ook kan het gaan om toevoegingen aan het gefilmde materiaal (bijvoorbeeld: geluiden, beeldmanipulatie, animatie). Beelden kunnen door de manier waarop ze achter elkaar staan of 'geordend' zijn een bepaalde betekenis krijgen (bijvoorbeeld de montages van Eisenstein of de douchescène uit *Psycho*). Special effects kunnen, behalve op de set, ook in de montage worden gecreëerd. Denk daarbij aan digitale technieken.

